

## הרב ישראל דוד הארפענעס

רב ומח"ס ישראל והזמנים

## דינים הנוגעים למאספי צדקה בשעת התפלה

אני בצדק אחזה פניך (וע' ב"ב דף י.) ונמצא שעוסק בתיקוני תפלה להציבור, וצ"ע.

\* \* \*

שאלה - אם הגבאים רשאים לעשות תקנה שאסור לקבץ צדקה בתוך ביהכ"נ, רק יעמדו מבחוץ בפתח הביהכ"נ.

תשובה - הגם שאדם אוסר את שלו, וממילא שטובי הקהל יש להם כח לתקן תקנות מי רשאי ליכנס לביהכ"נ ומי לא, אבל אם העני אינו מציית נהי שעובר על התקנה, אבל לא עשה איסור גמור לפי מה דקיי"ל דרקע אינה נגזלת.

עוד מה שיש לשאול מהו אם עני אינו מציית (או שלא ידע) התקנה ונכנס בין המתפללים לקבץ צדקה אי מותר להפסיקו (ולומר לו לעזוב המקום בעת הלימוד) דלכאורה ככה"ג הלא כבר הוא מצוה עוברת שלא לשוב ריקם את עני המבקש צדקה, ואין לומר דאינו מצוה עוברת שהרי הוא יכול לעמוד על פתח הביהמ"ד ולבקש מהנכנסים והיוצאים, מאחר שבכה"ג יצטרך לעמוד שם שעות ע"ג שעות (כיון שאין כל הציבור מתאספים בזמן אחד) והוא צריך בזמן ההוא לקבץ בשאר מקומות, ועוד דבגמר התפלה כשכולם יצאו מהיכל הביהכ"נ מחמת הדחק לא יוכל לבקש מכל אחד ואחד והרבה ישתמטו.

וראיתי בס' הליכות ישראל (טאפלין, סי' מ"א אות י"ג) שמביא מהגרי"י פישער ז"ל (בעמח"ס אבן ישראל) דאין זכות להגבאים לתלות מודעות למנוע העניים לבוא בזמנים מסויימים, שיש להעניי הזכות לגבות מתי שירצו, אבל ג"א שליט"א הורה שאי"צ ליתן להם דהוי כאילו באו באמצע חצות לילה,

שאלה - מהו שילך לקבץ כסף לצדקה קודם שיתפלל.

תשובה - מותר (אם יפסיד לצדקה אם יקדים להתפלל). מבואר במ"ב (סי' ר"נ סוסק"א) דהתעסקות בצרכי מצוה מותר לפני התפלה, שמתיר שם לקנות צרכי שבת קודם התפלה, מפני שזה "חפצי שמים" [מיהו ממג"א סי' רנ"א (סוסק"ו) יוצא שאינו מותר אא"כ הוא מצוה עוברת, וגם רק בקניית מאכלי שבת שעיקרו מן התורה, ואולי דכוונת המג"א להתיר מה"ט אפילו כשיש חשש שמא הקניה (שהיה ביריד) יומשך ועלול שיע"כ יעבור לגמרי את זמן תפלה, עיי"ש בשו"ע הרב (סי' ר"נ ס"ב)] וכ"כ להקל בפר"ח (סק"ו) בצרכי שמים, וכ"ה בערוה"ש (סכ"ב) כגון לאסוף צדקה או מצוה אחרת, ממילא דהמקבץ לש"ש בשביל צדקה דחשיב כחפץ של מצוה.

אלא שצ"ע אם הולך לקבץ כסף בעד מוסד והוא מקבל שכר על כך, מהו אי חשיב עוסק בחפיציו הפרטיים דאסור קודם שיתפלל, שהרי פועל הוא ובא בשכרו.

וכן יל"ע מהו ההולך לקבץ בשביל עצמו שהלא ככה"ג אינו חפצי שמים אלא חפיציו הפרטיים, אבל מסתבר דאם הולך לקבץ כדי לפרנס את בניו הקטנים יותר מבני שש דחשיב דבר מצוה כדאמרו חז"ל דהמפרנס בניו הקטנים הוא בכלל עושה צדקה בכל עת, וכן כדי להשיא יוצ"ח.

ואולי שבכלל מותר לקבץ בשביל צדקה בכל אופן (ואף שמקבל שכר) כיון שהוא חלק מן התפלה של המתפללים (התורמים) לפמש"כ המרבים (פ"י מהל' מתנ"ע ה"ט"ו) ובשו"ע או"ח (סי' צ"ב ס"י, ובי"ד סי' רמ"ט סי"ד) שיש ליתן צדקה קודם התפלה כמש"נ

סכום קבוע מה שהוא רגיל ליתן תמיד, ודבר הרגיל אינו מפריע, וזה לא שייך לנידון שאלתינו שבכל בוקר אנשים חדשים לבקרים באים לאסוף לצדקה בעד צדקות שונות ומשונות (והרבה רגילין לומר בעד מה שמקבץ), וגם דרך הציבור להסתכל על המקבצים מי הוא זה ואיזו הוא (כדי ליתן לו לפי ערך כבודו של המקבץ) וכן לברר אם כבר נתן לו (מקודם או ביומא אחרת), וגם הם צריכין לבחון בהמקבץ ולידע מצבו לשקול כמה ליתן לו וכדומה, בכה"ג בכלל לא שייך סברתו הנ"ל "דברבר הנוהג תמיד אינו מתבטל הכוונה".

#### עצה לזה

שכל א' יכין לעצמו מעות קטנות (קליין-געלט) כדי שלא יצטרך להיות מוטרד באמצע התפלה, ויכול רגע כמימרא ליתן כאוות נפשו ולחזור לתפלתו ואם אעפ"כ מפריע לו כתבנו בשו"ת ויברך דוד שי"ל שבאמת הוא פטור מנתינת צדקה, וראיתי אצל הגאון בעמח"ס באר משה ז"ל שבשעה שעמד לתפלה לא הסתכל חוץ מהסידור שלו לקריאת מקבצי מעות לצדקה אבל הכין אצל טו"ת שלו מעות קטנים, וביקש מהמתפללים סביבו שיודיעו לכל מקבצי צדקה שיכולין ליטול משם כפי שכל אחד משער שמגיע לו וד"ל].

בשנים קדמוניות היה נהוג שמקבצי הכסף לצדקה סיבבו רק בשעת חזרת הש"ץ, ואח"כ כשרבו המקבצים וגם רבו המנינים בבתי כנסיות ובתי מדרשים שונות שבעיר (בזמנים שונים זה מזה) בעל כרחו התחילו לקבץ במשך כל זמן התפלה, עוד ראיתי שמלפנים באירופא כל המקבצים היו עומדים בשורה אצל פתח הכניסה לביהכ"נ (שכל א' יכול לתרום לצדקה קודם עימודו לתפלה) ולא היו מפריעים את הציבור בשעת התפלה, וכנראה שאח"כ כשנתרבו בתי מדרשות בתוך העיר התחילו (שלא כדת) לסבב באמצע התפלה כדי שיוכל מקבץ זה לסובב בכמה בתי כנסיות ובתי מדרשות, ובאמת בהרבה בתי כנסיות יש

וצ"ע דמאן יימר אם באו בחצות לילה בזמן שהוא ער שהוא אינו מחוייב ליתן להם, עוד מביא משם ג"א שליט"א אם הם עושים שלא כהנהוג באותו מקום ושלא ברשות, אי"צ ליתן להם עיי"ש, וצ"ע שבמניעה מליתן צדקה עובר גם בל"ת כנ"ל.

שמעתי שכן הנהיג הג"ר אהרן קאטלער ז"ל בבית מדרשו בישיבה גבוהה דלעיקוואד שאין לקבץ צדקה בביהמ"ד לא בשעת התפלה ולא בשעת הלימוד.

\* \* \*

שאלה - האם שפיר דמי 'למאספי צדקה' לילך לקבץ צדקה בשעת אמירת פסוקד"ז וברכות קר"ש, ומהו בשעת אמירת אשרי ובלצ"ג, מפני בלבול כוונת המתפללים.

תשובה - מן הנכון שיסדרו לילך מאמירת 'היום' ולהלאה. בפמ"ג (רס"י קל"ב, עמש"כ המג"א שלא להכריז לאחר שהתחילו אשרי (של ובלצ"ג) שתבטל כוונתם) שאין נכון מה שמסבבים בנדבה וכדומה, וכל שכן בשעת חזרת התפלה דמבלבלים הכוונה עכ"ל, פי' שאין נכון להסבב בשעת אמירת אשרי ובלצ"ג, שמבטל כוונתם, וע"ע בפמ"ג (ס"י ל"ד משב"ז סק"ב) שמתרעם על המניחים תדר"ת באמצע חזרת הש"ץ שהרי צריך לכוין בתפלת י"ח לש"ץ, לא לעסוק בדבר אחר (וסיים שאינו רוצה בתירוצם), וממילא שכמו כן נמי לא בשעת פסוקד"ז, וכל שכן לא בשעת ברכות קר"ש.

וראיתי בס' תורת חיים (ס"י קל"ב סוסק"א) שכ' ליישב המנהג שנהגו בב' וה' לקבץ פרוטות בהרבה מקומות בשעת חזרת התפלה ובכמ"ק בשעה שאומרים אשרי ובל"צ, שאינו דומה להכרזה (שאסור כנ"ל) שמכריז חדשות (פי' שכל הכרזה הוא דבר חדש לעצמו) ועי"ז מתבטל הכוונה, משא"כ בדבר הנוהג תמיד אינו מתבטל הכוונה עיי"ז עכ"ל, פי' שמשם הביהכ"נ מקבץ בכל יום עם הפושק"ע בעוד אותו הקופה, וכל אחד יש לו

להרא"ש (יום ראשון אות י"ד) שכ' שלא יספר בעוד שש"ץ חוזר התפלה אא"כ בדברי תורה או בדבר מצוה או לתת שלום או להחזיר שלום].

ואגב מדי דברי בו ראוי לעורר דכשבני אדם אומרים פסוקי דזמרה או ברכות קר"ש ודאי שאסור לומר להם הצווע"ק בשביל מה שמאספים שבזה מבלבל אותם מכוונת התפלה, ויש ללמוד דבר זה מכל שכן ממה שכ' המג"א (רס"י קל"ב) שלא להכריז שום דבר לאחר שהתחילו הציבור אשרי (של ובלצ"ג) שתתבטל כוונתם, וע' בדברינו בסימן הקודם משם הפמ"ג שם שאין נכון מה שמסבבים אז בנדבה וכדומה, וכל שכן בשעת חזרת התפלה דמבלבלים הכוונה עכ"ל, פי' שמבטל כוונתם.

מיהו אף את"ל להקל בחזרת הש"ץ מ"מ בשעת קרה"ת מסתבר למנוע מצד קרא דמסיר אזנו לשמוע תורה וגו', שהרי אף מי שכבר שמע ויצא מצות קרה"ת קיי"ל שאם נכנס לביהכ"נ בשעת הקריאה שאסור לו לצאת מפני כבוד התורה (ולעומת זה באמצע חזרת הש"ץ לא מצינו שיהיה קפידא שלא יצא לחוץ) וכל תיבה ותיבה של קרה"ת הוא מצוה בפנ"ע (וכידוע דברי הגר"א דמה"ט ת"ת כנגד כולם) [ועפמ"ג הנ"ל שמעורר על מה שבב' וה' הגבאים הולכים במעות קערה בשעת קרה"ת שמבלבלין ותקנת עזרא לשמוע קרה"ת עיי"ש, מיהו באמת גם שם י"א שקרה"ת אינו חובת היחיד אלא חובת הציבור ובשו"ת ויב"ד ח"א סי' כ"ז כתבנו מזה].

ודע שאין להקל באחת מהנה מטעם עוסק במצוה פטור מן המצוות, דרך מקיום מצוות בשוא"ת הוא נפטר מטעם עוסק במצוה, אבל לא לעבור על איסור בקו"ע.

\* \* \*

שאלה - הסובב בביהמ"ד לקבץ כסף לצדקה אי מותר לעבור בתוך ד' אמות של המתפלל שמונ"ע.

תקנה שאין רשאי לקבץ מתחילת הודו עד לאחר שמונ"ע, ויש שאין מניחין לקבץ מאמירת ברכו עד לאחר שמונ"ע.

\* \* \*

שאלה - ההולך לקבץ צדקה באמצע חזרת הש"ץ האם מותר לו לדבר ולומר להמתפללים את המטרה שהוא מקבץ צדקה בשבילה.

תשובה - תיבה או שנים (כגון הכנסת כלה) יש להקל. לכאורה לגבי המקבץ כיון שהוא אינו מתפלל במנין הלז אין עליו איסור שיחה, ואף את"ל שבעלמא אנשים שהתפללו הנמצאים בביהכ"נ בשעת חזרת הש"ץ אין להם לשוחח (עשו"ת שלמת חיים) היינו מטעם שנראים כאילו אינם מודים למי שהציבור מודים אליו, אבל זה לא שייך כל כך בכה"ג שניכר ונראה שהוא מסתובב לקבץ צדקה (ואדרבה עושה רצון קונו בזה).

מיהו אולי יש לדון לאסור מצד מה שמפריע להמתפללים שלא יוכלו לצמצם מחשבותם לשמוע חזרת הש"ץ [ועשו"ע הרב (סוסי') דכל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו ויכוין לכל הברכה "מראשה לסופה"] ולכוון הברכה על מה שעונין אח"כ אמן, ובפרט לפ"ד המקובלים שיש חיוב לכל אדם להאזין ולכוון לחזרת הש"ץ (אף מי שהתפלל כבר בעצמו הכל), מיהו אולי שעכ"פ תיבות אחדים (כגון "הכנסת כלה") שיש להקל, שזה אינו מפריע כל כך ההאזנה והכוונה, והלא מי שדילג איזה תיבות של ברכה ארוכה עדיין יצא יד"ח (ובפרט כשנשאר בביהכ"נ ט' עונים מלבד זה) אבל לא ירבה בשיחה [ומה שכ' הפמ"ג (משב"ז סי' תקס"ו סק"ג, והובא במ"ב שם סקי"ב) שלא להכריז ליתן 'כופר נפש' בשעת חזרת הש"ץ כי מבלבלין וצריך לשמוע להש"ץ, אולי מיירי שמכריזין בקו"ר שכל הקהלה ישמעו, ונמצאו שליכא ט' עונים, אבל אולי באמת ס"ל להפמ"ג דצריכין להאזין לכל תיבה ותיבה שבחזרת הש"ץ].

עוד זאת דהבאנו לעיל שיש מקילים במקום מצוה [והבאנו מס' ארחות חיים

לל"ת של איסור העברה כנגד המתפלל, אבל לא כשרוצה רק לעבור כאן כדי להגיע למנין אחרת, דהא לא אמרינן עדל"ת אא"כ בעידיניה דמיעקר לאו מקיים העשה (אם לא משום מצוה דרבים) והכא בשעה שעובר הרי אינו מקיים מצות צדקה שעכשיו אינו מקבץ בפועל לצדקה (ויל"ע אם הולך לקבץ צדקה בשביל קופת צדקה שהוא ג"כ מצוה דרבים).

ובס' מעשה איש (ח"ג ע' קי"ט) מביא משם החזו"א ז"ל שאם אחד מבני ביהכ"נ צריך לצאת לצרכיו ועל דרכו עומד אחד בתפלה מותר לו לעבור בתוך ד' אמות של המתפלל, ובהנ"ל יש לדון מהו לעבור כנגד המתפלל כדי להרים ספר שנפלה על הארץ, וע' בקובץ שערי הוראה (לרש"א שטערן, גליון ה' ע' קל"ז קל"ט) מזה.

ויל"ע מהו לעבור כדי ליטול ידיו לפני התפלה, וכן יל"ע מהו לעבור כנגד המתפלל כדי לעורר (לגזור ב)השח באמצע חזרת הש"ץ שיפסיק שיחתו (שהוא לצורך מחלקי התפלה).

יש מי שמתיר לעבור כשהעובר אומר ג"כ פסוקי תפלה.

לעבור במקום טירחא דציבורא. בס' ערוה"ש (סי' ק"ב) כ' דמשום טירחא דציבורא רשאי הרב לפסוע אף אם א' עומד מאחוריו (ועשו"ת ח"ז סי' נ"ג), ולדבריו יהא מותר לעבור כנגד המתפלל כדי להוציא ס"ת מארה"ק ולהוליכו להבימה כדי שלא לגרום טירחא דציבורא (שיצטרכו להתמתין עד שיפסע, ובס' חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א (פסח, ע' ש"ט) אוסר (אבל לעבור כדי להחזיר הספר לארה"ק הדין עמו דאסור) [וראיתי בס' שיח תפלה (ע' תר"צ) משם החזו"א שאם הש"ץ אינו יכול לפסוע לאחוריו להתחיל חזרת הש"ץ אסור לו להתחיל בלא"ה, ויפסע מן הצד, הרי שלא הקיל שיפסע לאחוריו משום טירחא דציבורא, ואולי משום שי"ל עצה לפסוע מן הצד].

תשובה - יש לומר שרשאי. איתא בשו"ע (סי' ק"ב ס"ג) שאסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ד' אמותיו, והטעם מפני "שמבטל כוונת המתפלל" (שו"ע הרב, וס' מאמר מרדכי) ובחיי"א מביא עוד טעם מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה (פי' שהמתפלל שכינה כנגדו, ולפ"ז אסור אפילו כשהמתפלל מתפלל בעצמת עינים, או ששילשל טליתו על פניו ואינו רואה, ע' בה"ל, דלא כהמא"מ שבאמת נוטה להקל בכה"ג).

ובנידון שאלתינו נראה להתיר לפי מה שכתב בשו"ת יד אליהו (לובלין, סי' ז') דרשאי לעבור לפני המתפלל כדי להתפלל בציבור או כדי להשלים מנין, דגם במצוות דרבנן עשה דוחית ל"ת, ובמצוה "דרבים" אמרינן עדל"ת אף שאינו בעידיניה דמיעקר לאו מקיים העשה יעו"ש, וממילא בנידונינו שבשעה שעובר (כנגד המתפלל) לקבץ כסף או אותן שכבר התפללו תורמים לצדקה נמצא דהו"ל 'בעידיניה' ועשה דוחה ל"ת, ובהגהות א"א (בוטשאטש, סי' ק"ב) כ' דמותר לעבור כנגד המתפלל כדי לענות אמן, ועיי"ש שמתיר לעבור לצורך מצוה, שאין ספק בלבול דעת חבירו מוציא מידי ודאי מצוה [אבל ראיתי מדייקים ממג"א סי' ס"ט שאוסר לעבור כנגד המתפללים כדי לפרוס על שמע, דיוצא דאף במקום מצוה אסור (והובא במ"ב שם), ויש לדחות דשם אינה דאפסיד אנפשיה שהתאחר להגיע ודוק], וראיתי לחכ"א דכשהולך לדבר מצוה ליכא נמי הטעם משום דהוי זלזול להשכינה [וכש"כ בזה שניכר לכל שהוא הולך (ומקבץ כסף) לדבר מצוה], ובפרט אם אחד עמד להתפלל במקום מעבר לרבים (שיש מקילים בכה"ג).

אבל נראה שזה דוקא אם סובב בחדר זה, אבל לא בביהכ"נ שיש לה כמה חדרים שמתפללין שמה והוא רוצה לעבור חדר זה שעומדים שם שמונ"ע כדי לקבץ בחדר אחרת, והטעם שבחדר זה שבו מקבץ בה עכשיו שייך סברא לומר שמצות עשה של צדקה דוחית

דמותו לו לפסוע לאחוריו כדי שהלה יוכל לפסוע לאחוריו ולילך לדרכו, והוא ימשך להתפלל בכוונה רצויה.

\* \* \*

שאלה - אי שפיר דמי הנהוג בכמה בתי מדרשים שגבאי צדקה דורשין בעד קופת צדקה בהתחלת אשרי ובא לציון גואל.

תשובה - לאו שפיר דמי לאחר שכבר התחילו. מפורש במג"א רס"י קל"ב דכשמכריזין דבר יש להכריז קודם שמתחיל החזן אשרי ולא בין אשרי ללמנצח, וכל שכן בשעה שאומרים אשרי שתבטל כוונתם, ומקורו מס' עמודי שש וסמ"ע (חו"מ סי' רס"ז סק"ד) [ושם כתב הטעם שלא להפסיק הציבור בתפלתם (ולא בין אשרי ללמנצח)], ומשמעות הדברים שאילו מכריז קודם שמתחיל החזן אשרי אז כל הציבור ממתניין שם עד שיגמור הכרזתו, ורק אח"כ כשיתחיל החזן אשרי גם הציבור מתחילין לומר עמו, וממילא שבכה"ג אינו מתבטל כוונתם, וגם אינו מפסיקם בתפלתם, ממילא שאם רוצה לדרוש צריך להתחיל דרשתו מיד ברגע שגמרו לומר קדיש (חצי קדיש) קודם שהתחילו בני הציבור לומר אשרי-ובלצ"ג, אבל אם איחר המועד וכבר התחילו הציבור תו אסור לו לדרוש, אלא ימתין לאחר סיום קדיש תתקבל ואז ידרוש.

ובאמת מסופקני כהיום שהמציאות מורה שאפילו אם יתחיל לדרוש קודם התחלת אשרי ובלצ"ג רובא דרובא מן הציבור לא יפסיקו תפלתם רק ימשיכו לומר אשרי ובלצ"ג וכו' האם מהאי טעמא שוב אין הדרשן רשאי לדרוש אז כלל, או דילמא הוא בהתירא עושה, והציבור הם שעושיין שלא כדין להתחיל להתפלל בשעת דרשתו, וצ"ע.

ובשו"ת להורות נתן (חי"ב סי' ז') בדיונו מהו לכהן לעבור כנגד המתפלל כדי לעלות לדוכן, או כדי ליטול ידיו קודם שיעלה לדוכן, העלה להקל, ושכן היכא דאיכא חשש ביטול תורה, או ביטול תפלה בציבור ושמיעת קדיש ואמן, או הפסד פרנסה, או טירחהדציבורא (העלולה להביא לידי מחלוקת).

המתפלל במקום מעבר הרבים. באשל אברהם כ' להקל, ובס' דע"ת סיים בצ"ע, ובשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' ל') כ' לחלק שהמתפלל בתוך ביהכנ"ס במקום המיוחד לתפלה אף שמתפלל במקום שהוא מעבר לרבים אסור לעבור לפניו בתוך ד' אמותיו, רק במתפלל חוץ לביהכנ"ס במקום הקבוע למעבר לרבים מותר.

בגמר שמונ"ע לפסוע לאחוריו כשאחד עומד בתפלה מאחוריו. אסור. וכדיוצא להדיא בירושלמי (פ"ב דר"ה ה"ה) [ויוצא משם דאין ראוי להאריך בתפלתו אם גדול עומד לפניו דנמצא דמצערין] והמאריך בתפלתו אין לו לעמוד להתפלל אחורי שאר המתפללים, כדי שלא לצערם (שיצטרכו להמתין עד שיגמור הוא) אלא ישתדל לעמוד במזרח הביהכנ"ג אצל הקיר (ויל"ע מה יעשה כשהגיע כשכבר התחילו להתפלל שאסור לו לעבור כנגד המתפללים להגיע לקיר המזרחי), ובס' חוט השני (קרליץ, פסח, ע' ש"ט) כ' שיקצר בתפלתו [ועיי"ש שדן אם מי שעומד מלפניו גמר תפלתו ומסתכל לאחוריו כדי לזרוז לסיים תפלתו (שלא יעכבו) שאין לו לילך למקום אחר ששם לא יפרע לו מלכוון בתפלתו, אלא יתגבר על הפרעה הזה וימשיך להתפלל בכוונה, מיהו לפמש"כ בריש הקונטרס (סי'). יש לדון שבכה"ג אם אינו יכול לכוון בידעו שהעומד לפניו אץ לדרכו ושהוא מעכבו